

Carles Bosch de la Trinxeria i la novel·la: literatura, societat urbana i intenció moral

Josep Camps Arbós
(Universitat Oberta de Catalunya)

De literatura, ideologia i modernitat

El 10 de juliol de 1888 T. Poch de Negre (pseudònim de Sebastià Farnés) escrivia a les pàgines del diari *La Renaixensa*, a propòsit de *Pla i muntanya*, el darrer llibre que havia publicat Carles Bosch de la Trinxeria: «Desitjém de tot cor que l'autor fassi una grossa volada, que emprenga la gran novela... La literatura patria l'espera en aquest camp pera adjudicarli nous llores, y nosaltres per a tributarli l'aplaudiment á qué sens dubte se fará acreedor».¹ Uns mots que Bosch no va dubtar a reproduir al pròleg de la seva primera novel·la, *L'hereu Noradell*, que va veure la llum el mateix any.²

La crítica, com es desprèn dels mots de Farnés, tenia dipositades esperances en el fet que l'autor empordanès assolís en el camp de la novel·la els èxits obtinguts amb els reculls de contes *Records d'un excursionista* (1887) i *Pla i muntanya* (1888): confegits d'una temàtica rural, estaven basats en vivències personals i denotaven un interès per la realitat que, tanmateix, els allunyava del folklorisme més tronat. Valgui, com a exemple, del favor que van aconseguir entre els crítics catalans, fins i tot amb els que simpatitzaven amb el naturalisme, la

1. T. POCH DE NEGRE [Sebastià FARNÉS]. «Pla y montanya». *La Renaixensa*, 10-VII-1889. Agraïxo a Carola Duran Tort la referència.

2. Per a una panoràmica de la producció literària de Bosch vegeu Pep VILA. *Visió de la cultura popular en l'obra de Carles Bosch de la Trinxeria (1831-1897)*. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, 1997; i Jordi CASTELLANOS. «Carles Bosch de la Trinxeria, un escriptor a recordar». *Revista de Catalunya*, 124 (desembre de 1997), p. 130-139.

valoració que va fer Josep Yxart de *Records d'un excursionista* al volum de 1888 d'*El año pasado*: l'emparentava amb Tolstoi, Pereda i Pérez Galdós i afirmava, significativament, que «muy pocos habrá en que el sentimiento de la naturaleza, ignorándose a sí mismo, se comuniqué con más intensidad y con aquella simplicidad grandiosa de los grandes maestros».³ Ara bé, les esperances dipositades entorn de Bosch com a novel·lista es van esvaïr ràpidament; ja des de la publicació de *L'hereu Noradell*, la seva obra novel·lística va ser rebuda per bona part de la crítica amb objeccions i reserves. Una de les causes que explica el fracàs del projecte —l'altra seria la incapacitat per a construir un món de ficció— caldria anar-la a buscar en la teorització sobre la novel·la que va exposar al pròleg a *L'hereu Noradell* i al seu epistolari (les cartes adreçades a Josep Yxart, Narcís Oller o Raimon Casellas). Tot i que aquests textos han estat estudiats per Jordi Castellanos, Enric Cassany i Josep M. Domingo, creiem necessari remarcar-ne alguns aspectes per a copsar millor la visió del món urbà que reflecteix la producció novel·lística i que serà el fil conductor del treball.⁴

Bosch, en el prefaci a *L'hereu Noradell*, identifica, d'antuvi, «novela moderna» amb «novela de costúms de la societat actual», entenent el terme en el sentit del francès *moeurs* (la societat coetània) i no de *coutures* (el folklorisme). Pel que fa al gènere, el defineix com «un quadro de grans dimensions, de primer, segon y tercer terme, ab figuras ben dibuixadas, de bon colorit, realsadas pel clar-obscur ben entés; un quadro rublert de veritat, de poesía y de vida, hont se manifiestan los caràcters y passions dels personatges que l'animan, personatges de buy dia».⁵ Fixem-nos que, si bé la definició remet al

3. Citem de Josep YXART. *Obra completa*, volum I. Barcelona: Proa, 1995, p. 649.

4. Vegeu Jordi CASTELLANOS. «Bosch de la Trinxeria i la novel·la». *Serra d'Or*, 154 (juliol de 1972), p. 489-491 i «Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novel·la al final del segle XIX». *Recerques*, 3 (1974), p. 225-250; Josep M. DOMINGO. «Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart». *Els Marges*, 33 (gener de 1986), p. 89-101 i «Carles Bosch de la Trinxeria – Narcís Oller: cartes». *Llengua & Literatura*, 2 (1987), p. 485-499; i Enric CASSANY. *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*. Barcelona: Curial, 1992, p. 318-327.

5. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*. Barcelona: La Renaixensa, 1889, p. 8.

realisme, la recerca del que hi ha de bell i d'utòpic en el relat —la poesia— fa que se n'allunyi. No és d'estranyar, per tant, que Bosch proposi que la història, a més de veritat i ficció —el contacte amb la vida diària—, ha de contenir una dosi de didactisme: «De todas las composiciones literarias la novela es la más aprofitosa para nostra instrucció. Es una forma viventa afegida á las lliçons del filosof y del moralista»;⁶ en paraules d'Yxart, «vivificar la realidad con elementos éticos, con ideal inspiración».⁷

Quant als models literaris Bosch escull una opció realista, Honoré de Balzac, a qui qualifica de «lo rey dels novel·listas». Ara bé, aquest no és l'únic model a seguir sinó que n'hi ha d'altres de més vàlids per a construir una novel·la moderna de consum: Alexandre Dumas fill, Octave Feuillet i Gustave Ohnet que, si bé parteixen de Balzac, «s'han inspirat de son método d'análisis y de son realisme més ó menos purificat per un buf de poesía», se'n distancien perquè «la veritat y l'estudi del cor humá dominan en llurs novelas».⁸ Tres narradors representatius de la novel·la idealista —i d'ambientació ciutadana— del Segon Imperi que, a diferència de Balzac, no exclouen el que té de poètic la realitat en tant que la preserva dels suposats excessos del naturalisme. Com bé indica Jordi Castellanos, «és una literatura tendent a donar una imatge del món equilibrada, harmoniosa i pacífica, que produeix al lector una influència tranquil·litzant i narcòtica»;⁹ un

6. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 12.

7. Josep YXART. «*L'hereu Noradell*, de Carles Bosch de la Trinxeria». A: *Novel·listes i narradors*. Barcelona: Curial, 1991, p. 93.

8. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 15. En una carta a Yxart, datada l'1 de juliol de 1890, Bosch es referma en aquestes idees: Balzac és «lo creador de la escola realista; y també lo es pera a la majoria dels crítichs francesos y estrangers»; Dumas fill «nos ha fet coneixer, en sas comedias y novelas sociales, lo ver document humá, [...] y si no figura entre'ls primers novel·listas, figura entre'ls primers psicolecths y pensadors»; Feuillet «es lo novel·lista de *mœurs* de la alta societat, dels salons de bon tó y aristocrátichs *qui escrit avec des gants*; moral y creent»; mentre que Ohnet segueix «sas petjadas; mes no té son talent; encara que si hem de judicar lo talent pel bon exit; Ohnet sobrepujaria a tots». Citem de Josep M. DOMINGO. «Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart», p. 98.

9. Jordi CASTELLANOS. «Bosch de la Trinxeria i la novel·la», p. 290. Sobre la literatura idealista i d'evasió vegeu Arnold HAUSER. «El Segon Imperi». A: *Història social de l'Art i de la Literatura*, volum II. Barcelona: Edicions 62, 1966, p. 223-257.

model narratiu que en el moment que Bosch iniciava la seva carrera ja esdevenia anacrònic. No és d'estranyar, tampoc, l'opinió negativa que li mereixen Émile Zola i els seus deixebles; ho manifesta, de manera taxativa, en una carta adreçada a Oller el 9 de gener de 1889 en què exposa, de nou, un concepte idíl·lic de la realitat narrativa: «Mes per a nosaltres novel·listes catalans, los hem de considerar á pesar nostra, com inmorals. [...] Nosaltres hem de guardar per força en nostras novelas y comedias eix buf ideal, poetich y sobretot moral que está en nostras costums. Nostre renaixement literari ha de ser moral ans que tot. [...] Ab tot y aixó cregui que m'agradaria de seguir lo naturalisme d'eixos autors y de pintar nostra societat catalana tal com es, ab sos vicis, virtuts y passions. Mes nostra novela ha de ser vestida; la hermosura del natural s'ha d'amagar ab púdica túnica».¹⁰ Amb l'objectiu d'instruir el públic i partint d'un discutible «realisme poètic», la ideologia ha de ser l'element primordial del relat. Breu: Bosch no pintarà la realitat com és, sinó com voldria que fos.

Finalitzarem el repàs a les idees del pròleg a *L'hereu Noradell* amb un apunt sobre el plantejament de Bosch per equiparar la novel·lística catalana amb l'europea. Segons l'autor, hi ha dos factors que n'expliquen l'endarreriment: un de lingüístic, la precarietat d'una llengua literària tot just incipient, i un altre de literari, la preeminència de la temàtica rural en detriment de la urbana: «Aixís com los grans novel·listas estrangers d'abuy dia solen pendrer llur argument en las altas esferas de la vida social y fan desenrotllar l'acció en lo mon rich y aristocrátich de capitals y ciutats, los novel·listas catalans prefereixen per ara la vida rural».¹¹ I, si bé, proposa que es continuï amb el conreu la temàtica rural, quan aquesta s'hagi exhaurit i la llengua literària sigui prou sòlida, es podrà fer el pas cap a la novel·la que els autors coetanis plantegen: «alashoras la novela, la gran novela deurá entrar en lo gran mon positivista de nostras costums (*mores*) hont brollan los vicis, virtuts, flaquezas, passions, tempestats, riquezas y miserias de la vida social. Aquí trobaran nostres novel·listas una vena inagotable que durará fins qu'una tarrabastada de nous alarbs acabi

10. Josep M. DOMINGO. «Carles Bosch de la Trinxeria – Narcís Oller: cartes», p. 490.

11. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 17.

amb nostra civilització».¹² Una modernitat temàtica que identifica amb la nova societat urbana. I, amb una actitud digna d'un croat de la causa, aquest és el pla que seguirà: talment un díptic, l'iniciarà amb una novel·la rural (*L'hereu Noradell*) i el continuarà amb una de ciutadana (*L'hereu Subirà*).¹³ I el durà a terme prenent un model català ben definit: Narcís Oller. Els motius de l'admiració els exposa en una carta que li adreça el 9 de gener de 1889: «Vosté ha sigut'l primer en fernos conèixer la verdadera novela catalana de *mœurs*, de costums, de caràcters, ab fonda coneixensa del cor humà, estil natural, elegant, manejant la llengua catalana com ningú».¹⁴ De tota manera cal tenir present l'observació d'Enric Cassany, sobre les limitacions del projecte de Bosch i de la restrictiva lectura que feia del narrador vallenc: «mantenir aquesta proposta a finals dels anys vuitanta i principis dels noranta, quan la novel·la d'Oller oferia l'exemple d'una adopció viable del realisme modern, és un fet regressiu».¹⁵ El gènere de la novel·la és, en definitiva, l'instrument de què se servirà el nostre autor per a materialitzar la visió del món —rural i ciutadà— que esbossarem en aquestes pàgines.

L'hereu Noradell: Madrid, una primera aproximació al món ciutadà

L'hereu Noradell va publicar-se amb dos subtítols que evidenciaven la proposta de Bosch de reflectir, seguint uns paràmetres realistes, la societat coetània: el darwinian «lluïtes per la vida» i el

12. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 19.

13. En una carta a Oller del 5 d'abril de 1889 Bosch explicita que els objectius són, per ara, més modestos: «hem de concretar á fer novelas sencillas, d'argument interessant, que's llegeixin ab gust, exagerant un xich la bondat dels caràcters a fi de que's vegi que la nostra terra tan bescantada pels castellans te costums sanitosos y hombría de be. Hem de fer per manera que nostras novelas sían llegidas a més de la burguesia, pels vilatges y masias hont lo Catalanisme es encara desconegut». Citem de Josep M. DOMINGO. «Carles Bosch de la Trinxeria – Narcís Oller: cartes», p. 492.

14. Josep M. DOMINGO. «Carles Bosch de la Trinxeria – Narcís Oller: cartes», p. 490.

15. Enric CASSANY. *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, p. 322.

d'encuny balzaquà, «Estudi de família catalana». L'autor, malgrat que la novel·la es pugui adjectivar de «rural», s'apropa, per primera vegada, al món cosmopolita de les grans ciutats; no gensmenys bona part de l'acció dels capítols VI-XI transcorre a Madrid.¹⁶ En efecte, el protagonista, Marçal Noradell, accepta ser diputat pel districte de Figueres amb la finalitat de combatre la política caciquista i defensar els interessos locals i nacionals (la llengua i el dret civil).¹⁷ Noradell, però, durant la seva estada a la capital espanyola es corromp i acaba perdent bona part del seu patrimoni. No hi ha dubte que es tractava d'un fet anunciat: en el llit de mort, el vell Noradell li havia recomanat que fos fidel a la tradició en tant que com a hereu havia de ser dipositari d'un patrimoni espiritual —no només material— que perillava amb la invasió dels nous costums moderns i que simbolitzava amb les imatges de l'arrelament a la terra nadiua i el menyspreu als cants de sirena provinents del món urbà: «sías bon pagés, viu en ta casa payral, al centre del teu patrimoni, hi trobaràs pau y ben estar... Encara que ta posició te permeti viurer a ciutat, no segueixis l'exemple de tantas familias de l'Empordá que s'han arruynat per volguer imitar la gent d'alt tó, confiant á procuradors llurs hisendas...».¹⁸ La ideologia maniqueïsta que desprèn aquest passatge és evident: la ciutat és percebuda com un focus de maldat.

Noradell, com hem apuntat, no seguirà els consells del seu pare i si bé, en un primer moment, el trasllat a Madrid li provoca una certa nostàlgia, gradualment s'anirà integrant a la nova societat. Resseguim, ni que sigui sumàriament, les etapes d'aquest procés. El primer element negatiu que Bosch destaca de la societat madrilenya

16. Joan Sardà remarcava la diferència entre els capítols que transcorren al poble nadiu del protagonista i els que transcorren a Madrid: «¡Cómo se nota la diferencia entre el que describe la naturaleza campestre desde su despacho de la capital, sin otro elemento que el recuerdo o la imagen refleja, y el que la vive, la respira, la siente y palpa a todas horas!». Citem de Joan SARDÀ. «*L'hereu Noradell*, de Carles Bosch de la Trinxeria». *Art i veritat*. Barcelona: Curial, 1997, p. 135.

17. Cal recordar que Bosch participarà el 1892 en l'elaboració de les Bases de Manresa que, inspirades en una fórmula vagament federalista, pretenien donar una nova orientació al nacionalisme català.

18. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 40. Per a les idees de Bosch sobre la família, vegeu Andreu VIOLA. «Raó de família, raó d'estat». *L'Avenç*, 132 (desembre de 1989), p. 18-21.

és l'idioma: «Admès en los salons de la bona societat madrilenya, fou seduït per l'amabilitat, la finura, aquell parlar atractiu, superficial pel qual la llengua castellana sembla feta exprés, de gent que viuen al dia, que no tenen mals de cap, segurs que no'ls hi faltará la pluja d'or que las provincias exprimidas abocan á llur capital».¹⁹ Una vegada familiaritzat amb la nova manera de parlar, l'adaptació del protagonista a la vida de la capital serà ràpida, amb el consegüent malbaratament econòmic: al cap d'un mes de ser-hi lloga un pis al carrer d'Alcalà («un dels carrers més luxosos y més céntrich», apunta el narrador), el mobla, sense estar-se'n de res, compra «una hermosa carretela y tres caballs de preu» i pren «cuyner, criat, lacayo y cotxero»;²⁰ a més, s'aficiona al joc, on deixarà quantitats ingents de diners. El contacte amb les formes de vida estrangers farà que canviï, fins i tot, el seu caràcter, antigament bonhomíós: «fou presentat en los salons d'alt tó, seduït per les costúms elegants, la distingida franquesa de la alta societat. Insensiblement perdé sa rigidesa, sa enteresa catalana, y sense adonarsen entrá de plé en las costúms madrilenyas y's trobá afiliat al partit conservador, atret per los afalachs dels caps d'aquell partit».²¹ El final del procés no és altre que la castellanització gairebé definitiva de Noradell en ser atrapat per la vida de la capital i renegar de l'ideari a què s'havia compromès: «Pobre Marsal, com ha sigut absorvit per vida madrilenya! ¿Qu'ha fet del seu catalanisme? ¿del odi que tenia pels partits castelláns? De sa enteresa catalana?».²² Seguint els preceptes morals i didàctics amb què Bosch construeix les seves novel·les, Noradell rep el seu càstig —s'arruïna arran de la crisi de la fil·loxera— però assoleix el perdó moral, en un final clarament fulletonesc, gràcies al seu penediment. Com es pot deduir, l'autor planteja interessadament un conflicte entre dues maneres distintes d'entendre la civilització finisecular: el món ciutadà, Madrid, bressol dels vicis (no és aliena la consideració que, per a Bosch, el centralisme i la cultura oficial castellana ofegaven la consciència del poble català); i la societat rural, on es despleguen les virtuts. Una contraposició que exposa, de manera diàfana, l'usurer i hisendat Pau Maresch: «Es

19. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 81.

20. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 126.

21. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 125.

22. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 138.

clar... lo senyor Noradell diputat! ... vinga volguer figurar, gastar més de lo que podían! Aquí tens á molts propietaris del Empordà quins han dissipat en ciutats y capitals, visquent ab gran tó, llur patrimoni, que'ls seus passats, vivint ab sensillesa y economía, 'ls hi havian transmés sense un deute».²³

Una de les crítiques recurrents a *L'hereu Noradell* va ser, no tant la visió negativa que mostrava de Madrid —circumscribida als ambients aristocràtics—, sinó com la ciutat influïa en el personatge principal fent-lo canviar de vida i de caràcter. Sobre la qüestió Yxart afirmava que Bosch havia desaprofitat l'ocasió per a «estudiar punto por punto por qué pasos, por qué hechos se muda su carácter, cuál es el engranaje de la rueda que le tritura».²⁴ L'autor es va justificar d'aquesta crítica en una carta adreçada a Oller del 5 d'abril de 1889 on es planyia de no haver estat prou fidel als principis realistes: «Tots troban deficient lo paper de'n Marsal com á diputat; y me reprochan de no haver aprofitat del element poderós que me oferia la corrupció, lo contagi y contacte per lo protagonista de la societat madrilenya. Aquesta deficiencia ha sigut ben pesada y madurada; tenía fets tres capítols, que omplian eix buyt; mes després de reflexionar he vist que feya parlar massa en castellá y m'apartaba dels sers interessants deixats en lo casal Noradell; a demés es tant l'odi y despreci que sento per tot lo que put á castellà y costums d'aquella terra, que d'una rebolada he tirat los esmentats capítols de recó».²⁵ I ho feia públicament al pròleg a *L'hereu Subirà*: «mes l'acció's passava á Madrid; sa esposa y sa filla s'hi trobavan ab ell, y al rellegir eixos tres capítols, vegi que la novela s'apartava de las costums catalanas

23. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 235.

24. Josep YXART. «*L'hereu Noradell*, de Carles Bosch de la Trinxeria», p. 99. L'única opinió positiva sobre aquesta qüestió és de Sebastià Farnés: «Lo senyor Bosch de la Trinxeria anava á justificar lo cambi, prenent de la vida real de la Cort d'España tots los colors precisos pera que la tranzició desaparegués; mes lo conjunt se'n haguera ressentit; lo llegidor, per regla general, endevina tot lo que l'autor calla, y no hi troba á faltar en aquella part de la obra la riqueza de detalls de la demés, perque compren que d'altra manera l'*estudi* s'hauria tingut de titular *de familia catalana y madrilenya*». Citem de T. POCH DE NEGRE [Sebastià FARNÉS]. «*L'hereu Noradell*». *La Renaixensa*, 11-IV-1889.

25. Josep M. DOMINGO. «Carles Bosch de la Trinxeria – Narcís Oller: cartes», p. 494.

pera tornarse madrilenya, lo que certament no se hauria avingut ab lo títol de *Estudis de familia* catalana; además escribía eixas costums madrilenya ab certa repugnancia; la ploma se m'encallava».²⁶

L'hereu Subirà: una visió parcial i interessada de la societat barcelonina

La ciutat de Barcelona no era una desconeguda per a Bosch. Semblantment al que faran anys després Yxart i Oller, s'hi havia traslladat, de ben jove, des de la seva vila nadiua, Prats de Molló, per a estudiar-hi ciències i, amb posterioritat, dedicar-s'hi al comerç; hi va romandre fins a la mort del seu avi, cosa que el va obligar a fixar la seva residència a la Jonquera per tal de fer-se càrrec del patrimoni familiar.²⁷ De tota manera la vinculació amb la ciutat no cessà: el 1884 esdevingué soci delegat de les institucions barcelonines Associació Catalanista d'Excursions Científiques i Associació Catalana d'Excursions, que el 1891, en unificar-se, van constituir el Centre Excursionista de Catalunya. Val a dir que abans de la publicació de *L'hereu Subirà*, Barcelona ja havia aparegut retratada en un parell de narracions publicades a la revista *La Renaixensa*: «De Barcelona als banys termals de la Preste» i «De la Rambla de las Flors a la Bona-nova».²⁸ A la primera, la ciutat no és més que el punt de partida per a una excursió a la localitat vallespirenca, a la segona, en canvi, amb el rerefons de l'Exposició Universal de 1888, ens propor-

26. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*. Barcelona: La Il·lustració Catalana, 1891, p. XIII. Ramon D. Perés també comentava com Bosch havia malbarat un argument que «contiene la urdimbre de una novela importante» però que «no acaba de tejerla, se espanta de acabarla trágicamente, como estas cosas acaban en realidad, y se arregla de modo que la termina con un casamiento providencial de esos que ya no creemos los lectores de ahora». Citem de Ramon D. PERÉS. *A dos vientos*. Barcelona: L'Avenç, 1892, p. 316.

27. La notícia procedeix de Francesc de Sales MASPONS I LABRÓS. «Carles Bosch de la Trinxeria». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 33 (octubre de 1897), p. 261.

28. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. «De Barcelona als banys termals de la Preste». *La Renaixensa*, XVI (1886), p. 241-245; i «De la Rambla de las Flors a la Bona-nova». *La Renaixensa*, XIX (1889), p. 113-116. Les narracions van ser aplegades als volums *Records d'un excursionista* i *De ma collita*.

ciona un recorregut de filiació costumista pels barris de Ciutat Vella, Gràcia i Sant Gervasi.

L'hereu Subirà, editada el 1891, dos anys després de *L'hereu Noradell*, representa la prova de foc de Bosch per a construir una novel·la ciutadana. Al pròleg al llibre, l'autor indicava els motius que l'havien dut a escriure'l, la modernitat i l'intent de lluitar contra la imatge que s'havia creat entorn de la seva figura —un autor capaç de plasmar només el món rural— i així poder demostrar als lectors que coneixia perfectament els ambients barcelonins com a bon cosmopolita: «En la noveleta *L'hereu Subirà* he volgut eixa vegada deixar de pintar la vida rural per ficarme en la vida de ciutat. No deixa d'ésser atreviment; ijo, home del camp, descriure costums de la societat barcelonina! ¡vaja! ¡Això no diu!... Està molt bé; tenen rahó. Però Barcelona ofereix tants atractius que per rural qu'un hom sia, un no's pot estar d'anarhi á passar una temporadeta pera pèndrehi un bany de civilissació y progrés. Es com lo pagès de montanya que viu tot l'any al mas y que ve á la vila per las festas anyals á ferhi'l badoch y comprar unas faldillas de sarguill pera la dòna de casa. [...] Be prou m'ha costat de deixar d'escriure las costums de pagès, y sense adonar-men el lector veurá que'm venen tentacions de tornarhi; lo que prova la recansa que n'he tingut. Però, com deyam en lo pròlech de *L'hereu Noradell*; los vicis, virtuts, flaquezas, passions, riquesas y miserias, se han de cercar en las costums socials de grans ciutats. En nostras masions montanyesas un hom s'hi topa sempre ab idilis, y's conjuga lo verb estimar desde l'indicatiu al infinitiu».²⁹ La correspondència de Bosch forneix més informació sobre la gènesi de *L'hereu Subirà*. Així escriu a Yxart el 5 de juliol de 1890 a qui comenta que «Tinch mitj acabada un'altra novela encara, més *escabrosa* —heu! s'entén pel públich catalá—. Dech acabarla, per supost, fent triomfar la moral».³⁰ També en dóna notícia l'epistolari amb Casellas: el 30 de desembre de 1891 li indica que «en una novela, *L'hereu Subirà*, que prompte surtirá en volum, vosté hi veurá un altre ensatx d'estudi també psicologic; desitjo qu'el trobi just, y se convenci que no m'ha

29. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. «Al lector». A: *L'hereu Subirà*. Barcelona: La Il·lustració Catalana, 1891, p. XII-XIII.

30. Josep M. DOMINGO. «Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart», p. 99-100.

d'esser vedat l'estudi y analisis del cor humá y passions socials»;³¹ el 9 de gener de 1892 li adverteix «qu'el titol que jo li havia donat no es *novela*, era *Estudi*. En Matheu ha volgut que fos *novela*».³² Com es dedueix de les línies precedents, la finalitat de l'autor era fer un treball psicològic i moralista —per aquesta raó conserva el subtítol «Estudi de família catalana» procedent de la novel·la anterior— sense plantejar-se o bé considerant-lo com a col·lateral el tema de la vida a la ciutat i els fenòmens socials que l'afecten. Un repàs a l'argument de *L'hereu Subirà* ens permetrà observar com l'intent per a crear un text que respongui a la modernitat acabarà desembocant en una construcció carregada de tòpics romàntics: ho és tant per la teoria preconcebuda a partir de la qual dissenya els personatges —idealitzats— i les situacions com per la presència constant d'un narrador que no s'està d'intervenir i judicar l'argument, a diferència de l'actitud de cronista imparcial, pròpia del realisme.

Les pàgines inicials de *L'hereu Subirà* recorden les de *L'hereu Noradell* ja que s'ambienten a Sant Iscle, un poble imaginari del Baix Empordà; la casa pairal simbolitza una manera d'entendre i de viure el món ancorada en tradicionalista: «Los passats d'en Ramon, inclòs son pare, lo senyor Joan, y sa mare, la senyora Verònica, no eran amichs d'innovacions á la moderna. Lo casal Subirá's trobava com dos cents anys endarrera; conservant lo sagell venerable de la vellesa».³³ El protagonista és Ramon Subirà, un jove criat a Barcelona, als Escolapis, i que ha estudiat Dret a la Universitat. Tot i ser l'hereu d'unes formes de vida lligades a una nissaga i a una tradició de propietaris rurals se sent barceloní d'adopció i, després de la mort del seu pare, decideix delegar l'administració de les seves possessions, abandonar el poble i establir-se definitivament a la capital, en un pis a la Rambla de les Flors: «¡gracias á Deu que'm torno trobar dins ma ciutat estimada! ¡Quant me tardava!... Veus, Lluís, lo qu'està fet á viure á Barcelona, no pot resignar-se á viure en lloch més. Insensiblement s'apodera d'un hom una anyoransa irresistible. Es com la dona que un estima,

31. Jordi CASTELLANOS. «Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novel·la al final del segle XIX», p. 246.

32. Jordi CASTELLANOS. «Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novel·la al final del segle XIX», p. 250.

33. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 8.

que l'amor creix ab la separació».³⁴ El fet d'haver viscut a la ciutat i emmotllar-s'hi el fa incapaç de tornar a viure en la societat rural de la qual prové. També hi ajudarà un tarannà més propi d'un artista que no pas d'un hisendat: «Duas disposicions formavan lo fons del seu caràcter: una certa melancolia meditativa y una sensibilitat tendra y expansiva».³⁵ No costa gens veure en la construcció de Subirà la influència del personatge d'Albert Merly, el jove lletrat i un dels protagonistes de *Vilaniu*, la novel·la d'Oller publicada el 1885.

A poc a poc anem endinsant-nos en la vida de Subirà i de retruc, en la visió que ens dóna Bosch, de l'alta societat barcelonina. Sabem que no li interessa exercir d'advocat sinó de pintor, és soci del Liceu, publica poemes a *La Renaixensa* i mostra una escassa preocupació per la religió i, en canvi, una simpatia notòria pel catalanisme i la Lliga Regionalista; viure a la ciutat és, per al jove, la possibilitat d'exercir d'intel·lectual. Potser l'episodi més representatiu dels capítols inicials és el ball de màscares al Liceu on coneix dues noies.³⁶ Amb una d'elles, Laia, una jove modista, festejarà amb intencions gens matrimonials; la jove, quan ell marxi a París per a visitar una exposició de pintura, es casarà amb un altre. A banda de Merly, l'altre personatge de què se servirà Bosch per a crear el protagonista és Lluís Oliveras, procedent d'una altra novel·la d'Oller, *La papallona*: «Feya com la papallona que voleya de flor en flor sense pararse en cap d'ellas; lo que prova que son cor era encara indemne de estimar. Hem de creure que, atesos sos bons sentiments, l'amor verdader produhiria en eix caràcter voluble y capritxós un cambi radical».³⁷ Subirà, però, no es tanca a l'amor ja que coneix, al Cercle del Liceu, una noia burgesa, Dolors Clarós, amb una estricta formació religiosa, idealitzada pel narrador des del primer moment, i amb qui es casarà: «l'òval de sa cara li feya recordar la Verge del quadro del Naixement, de Ribera, que's troba á la cate-

34. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 23.

35. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 19.

36. Un ball, altrament, habitual a la Barcelona finisecular. Per exemple, Oller va participar en un d'organitzat pel Círculo Artístico el 4 de març de 1889 amb la finalitat d'apropar els artistes a les classes adinerades. La informació procedeix de Rosa CABRÉ a *La Barcelona de Narcís Oller. Realitat i somni de la ciutat*. Barcelona: Cossetània, 2004, p. 35.

37. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 61.

dral de Valencia».³⁸ La seva mare, vídua d'un militar, procedeix d'una bona casa del camp de Tarragona; la mitificació del pairalisme, una vegada més, és evident. Sobre la nova situació, Subirà comentarà al seu amic Lluís Vilardell: «lo matrimoni es cosa bona. ¡Quina diferencia ab mos amors profans de la Laya! Es com la nit ab lo día».³⁹

A partir d'aquest instant, la trama esdevé gradualment la pròpia d'una novel·la de fulletó i la ciutat no passa de ser l'emmarcament on situar-la. Durant el viatge de noces escriuen cartes als amics on traspuja el romanticisme de la noia: «Si eix amor pogués sempre durar, ¡quín cel la vida!... ¡Què'ns importa'l món, la societat! Som los dos sols, tot ens es indiferent. ¡Oh! Si eix sublim sentiment que se'n diu amor atrau nostres cors en efluvis de tendresa, uneix nostres ánimas en suau èxtasis, hem de creure qu'es ben bé un raig d'emanació divina que sens dubte la mort no esborra y qu'es prolonga en l'altra vida».⁴⁰ Els problemes matrimonials, derivats de l'interès de Subirà per l'art i pel racionalisme (llegeix amb fruïció els enciclopedistes dels set-cents), s'aniran agreujant. El naixement del fill no canviarà l'actitud del protagonista que es debat entre l'amor i l'art: «La Dolors era sa esposa, la mare del seu fill; l'estimava d'un ver afecte, mes això nol satisfeya. Lo sentiment artístich, la forma estètica lo dominava; no s'adonava que bullia en ell desitx, passió, possessió de eixa forma que lo tenia embadalit».⁴¹ L'arribada del Circ Eqüestre agreuja la situació: Subirà s'enamora bojament d'una amazona nord-americana, Miss Lucy, i decideix enganyar la muller en un episodi tèrbol que traïx la *delectatio morosa*: «A la nit, en sos somnis, la veyá drete, á cavall, ab sas belles formas esculturals, suaus, rodonas, de posa voluptuosa, plena de llanguidesa, lasciva, gronxolant son gentil cos com més per excitar lo desitx».⁴² En un desenllaç inversemblant però moralitzador, propi del romanticisme —i que respon al que anunciava l'autor

38. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 85.

39. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 117.

40. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 106.

41. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 173.

42. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 180. Com apunta Antònia TAYADELLA. *Història de la literatura catalana*, volum 7. Barcelona: Ariel, 1986, p. 525, les dones que intenten allunyar els hereus del camí del deure són «sempre estrangeres o pertanyents a una classe social inferior». Val a dir que l'episodi de la visita del Circ Eqüestre té com a referent l'estada que va fer el circ

a Yxart—, la greu malaltia del fill la nit de Reis impedeix a Subirà cometre adulteri; la redempció anirà acompanyada del retorn als preceptes cristians ja que creu que la Mare de Déu de Montserrat ha salvat la vida al nen. Evidentment Bosch planteja en aquest final la dualitat entre l'amor pur i l'amor entès com una passió vasta i caòtica. I, alhora, idealitza la institució del matrimoni i de la família, una forma social en què encara es conserven els sentiments més nobles.

L'anàlisi de l'alta societat barcelonina, com hem intentat demostrar, resta ofegada per una trama romàntica i fulletonesca en què Bosch escampa referències al món que l'envolta creient que amb això n'hi ha prou per a construir un relat realista i ciutadà. Els models de què parteix, malgrat ser obvis, els assenyala al pròleg: «mos amichs Oller y Vilanova».⁴³ A banda de la construcció del personatge principal, *L'hereu Subirà* evidencia una remarcable influència de *La papallona*: presenta, com al text ollerí, els adinerats convivint amb els menestrals al casc antic i la Rambla —recordem que és on té el pis Subirà— esdevé l'eix de la vida social vuitcentista que s'hi descriu. La topografia barcelonina que retrata se cenyeix, per tant, al Liceu, als carrers Ample i Montcada, a la Llotja o a l'església de la Mercè, tot i que no arriba, ni de bon tros, al detallisme amb què Oller mostra els llocs on passen els esdeveniments (recordem la descripció minuciosa del mercat de la Boqueria, amb què s'obre *La papallona*).⁴⁴ En canvi, zones com el Passeig de Gràcia o la Rambla de Catalunya, pròpies de la burgesia quan abandona el casc antic, com s'esdevé en una altra novel·la d'Oller, *La febre d'or*, no són ni esmentades. Entre la ciutat vella i la nova, Bosch —a diferència del narrador de Valls que s'entusiasmava amb els canvis que havien de convertir Barcelona en un paradigma de la modernitat⁴⁵— aposta, amb tota claredat per la primera i n'evoca, elegíacament, les seves formes de vida. No és

de Buffalo Bill a Barcelona des del 21 de desembre de 1889 fins al 22 de gener de 1890. Agraïxo l'observació a Carola Duran Tort.

43. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. «Al lector». A: *L'hereu Subirà*, p. XIII.

44. Vegeu sobre el tema Laureano BONET. «Luces de la ciudad. Notas sobre la aparición de la metrópoli capitalista en la narrativa de Narcís Oller». A: *Literatura, regionalismo y lucha de clases*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1983, p. 65-115.

45. Vegeu Rosa CABRÉ. *La Barcelona de Narcís Oller. Realitat i somni de la ciutat*, p. 13-14; i «Realitat i mite de la metrópoli». A: Margarida CASACUBERTA

d'estranyar que, a voltes, es converteixi, des d'una òptica similar a la del seu admirat Vilanova, en el cronista d'una Barcelona que està desapareixent sota l'avenç de la nova societat industrial: «La casa del carrer de Moncada es un antich palau que pertanyia al baró de Rocatallada, de noblesa antiquíssima. ¡En que han vingut á parar eixos palaus de la noblesa de Barcelona! La major part d'ells han sigut enderrocats y convertits en casas de cinch pisos per la especulació. Lo que's conservan encara serveixen de depòsits de mercaderies». ⁴⁶ De tota manera, Bosch no s'està d'introduir a la trama la repercussió que va tenir l'Exposició Universal de Barcelona. I és que, tot i témer el progrés que representava, en remarca el prestigi internacional que va significar per a la ciutat i per a Catalunya: «la Exposició ha arribat á son apogeu; es esplèndida; fá l'admiració d'espanyols y estrangers. Nosaltres catalans, quan emprenem una cosa ho fem bé. Inmensa gentada pe'ls carrers y passeigs; banquets, discursos, inauguracions de monuments... Barcelona es Londres, París. L'Exposició, plena de gom á gom; los trens portan á mils los viatjers, sembla que tot Catalunya y mitx Espanya s'ha abocat á Barcelona, lo que dona á la ciutat un bullici, una animació com may s'havia vist». ⁴⁷

L'hereu Subirà ha estat considerada per la crítica com la novel·la de Bosch menys reeixida. Probablement sigui cert. Un parell d'exemples ens serviran com a botó de mostra. A l'anònima ressenya que va aparèixer a *L'Avenç* l'abril de 1892 s'afirmava que «les imperfeccions i defectes de l'escriptor, qu'en les anteriors obres estaven velats per la justa i sentida descripció d'un paisatge sense figures, are prenen tot el seu relleu, ja que troben l'autor fòra del seu element» i, per tant, li retreia que s'hagués allunyat dels ambients rurals que tan bé coneixia i que reflectia, amb propietat, tant a *L'hereu Noradell* com als reculls de narracions, i els havia substituït per uns altres d'urbans que no donaven cap impressió d'autenticitat: «I ningú pod duptar de que s'ha equivocat. Les seves qualitats, sent exclusivament de descriptor del medi *natural* i no de l'humanitat, mal avia de trobar-se dintre una grand ciutat, en que l'ome absorbeix tota l'atenció. Per xò que ni

i Marina GUSTÀ (ed.). *Narratives urbanes. La construcció literària de Barcelona*. Barcelona: Fundació Antoni Tàpies / Arxiu Històric de la Ciutat, 2008, p. 37-57.

46. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 140.

47. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Subirà*, p. 120.

el medi ni l'acció estan ben sentits ni descrits en *L'hereu Subirà*»; la conclusió remarca l'anacronisme d'una obra pretesament moderna: «Aquesta obra està convertida en una novel·la interessant antiga, de la que la veritat s'en ressent i l'art ne fuig.»⁴⁸ Semblantment Antoni Busquets i Punset apuntava a *Juventut* el desembre de 1902 que «es d'ell potser l'obra més humil, y tot perque s'aparta de son ambient».⁴⁹

Montalba: cosmopolitisme i món rural

Escrita i publicada simultàniament a *L'hereu Subirà*, *Montalba* també mostra el món ciutadà, però ara des d'un ambient rural; l'acció transcorre a la muntanya que dona nom a la novel·la (a la comarca nord-catalana del Vallespir) i també a l'establiment termal d'Amélie (els Banys d'Arles). Ara bé, el cosmopolitisme no n'és el pal de paller i ho evidencia el nou subtítol «Novela catalano-rossellonesa» en substitució del que havia caracteritzat les anteriors, «Estudi de família catalana». Jordi Castellanos, en una acurada lectura a la qual remetem, definia *Montalba* en aquests termes: «no és una novel·la rural malgrat que la seva geografia és pirinenca. És o vol ésser, una novel·la psicològica, és a dir, l'estudi d'un fenomen psicològic, l'amor, en dues de les seves manifestacions (sentiment i passió) posades en conflicte en un mateix personatge».⁵⁰ El resultat serà similar al de *L'hereu Noradell* i *L'hereu Subirà*: un text de tècnica i d'intenció netament romàntics; «tinch feta una noveleta; es un xich *escabrosa*, mes la fi es plena de moral... Que diantre! Com volem fer un quadro sense clars obscurs!... L'obscur fa ressortir lo clar», escrivia a Yxart el 5 de juliol de 1890.⁵¹ No hi insistirem i ens limitarem a indicar quina és la visió de la societat urbana que se'n desprèn.

48. «Bibliografia». *L'Avenç*, 4 (abril de 1892), p. 126. És significatiu de l'escàs interès de la crítica que aquesta sigui l'única ressenya coetània de la novel·la que hem pogut localitzar.

49. Antoni BUSQUETS I PUNSET. «Impressions literàries II. Carles Bosch de la Trinxeria». *Juventut*, 143 (6 de novembre de 1902), p. 716.

50. Jordi CASTELLANOS. «Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas. Una polèmica sobre la novel·la al final del segle XIX», p. 227.

51. Josep M. DOMINGO. «Tres cartes de Carles Bosch de la Trinxeria a Josep Yxart», p. 99-100.

Montalba és protagonitzada per Víctor Margeneda, un jove empordanès que ha acabat els seus estudis de lletres a Montpeller i és l'hereu d'un ric patrimoni familiar. L'atracció que sent envers el món ciutadà és ambigua. D'una banda, s'identifica amb els ambients muntanyencs: «Eix món nou, Cristina, és més desert que las soletats de las serras hont visc amb el meu pare; allà hi tinch els meus amichs íntims: els insectes, las flors de la montanya, els espectacles grandiosos de la naturalesa, las eixidas y postas de sol, las tempestats, la broma, la vista de l'extens panorama del Canigó, dels Pyreneus...».⁵² De l'altra, el contacte amb la ciutat l'ha dotat, com Subirà, d'un temperament artístic: «L'hereu Margeneda era sols montanyes d'ocasió. Durant sas vacances havia viatjat am son pare a Paris, Barcelona; coneixia la bona societat de Montpeller y Perpinyà; las costums francesas y catalanas. Encare que molt jove, l'esmerada educació, la sòlida instrucció qu'havia rebut, feyan d'ell un jove complert que se sabia plegar a las condicions de la vida de montanya com de ciutat. Estudiós, observador, entusiasta de lo hermós, sa estada en el pintoresc y solitari casal de Montalba, havia despertat els seus sentiments artístics, poètics, que donavan a sa conversa un giro nou, original, realçat per sa fesomia espiritual y expressiva».⁵³ Si bé, Margeneda no és ciutadà en un sentit estricte, sí que ho és la família Soler, que fa una estada al balneari amb la finalitat que la seva filla, Cristina, pugui refer-se d'una bronquitis: se'n remarca el fet que visquin al carrer barceloní de la Reina Cristina, a Ciutat Vella, i que la jove, com totes les dames que presenta Bosch a les novel·les, hagi gaudit d'un estricte ensenyament religiós, en aquest cas al Sagrat Cor de Sarrià, que no li impedirà enamorar-se —purament, això sí— del protagonista. L'altre vèrtex del triangle, Fanny Morel, també prové del món ciutadà; es tracta d'una parisenca experta en les arts de la seducció, que ha estudiat al Col·legi Nacional de Saint Denis, i que és la protegida d'un banquer. A l'autor, tanmateix, no li interessa plantejar la dicotomia camp-ciutat, a propòsit dels personatges esmentats, sinó fer que la trama derivi cap a un conflicte amorós en què, com assenyalava agudament Raimon Casellas, a la ressenya de

52. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *Montalba*. Barcelona: L'Avenç, 1891, p. 83.

53. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *Montalba*, p. 87.

l'obra apareguda a *L'Avenç*, «resulti —tal volta contra les previsions de l'autor— molt més simpàtica per humana la *demimondaine* que la senyoreta de sa casa». ⁵⁴ Les referències al món urbà, per tant, tenen només la funció de situar referencialment l'argument: publicacions com el *Diario de Barcelona*, *El Brusi*, *Revue de deux mondes*, *Times* o *Le Figaro*; personatges reals com el doctor Robert, el metge de la Cristina; o bé narradors vuitcentistes com Pereda, Feuillet o Pin i Soler (Margeneda llegeix amb avidesa *Jaume*, que s'ha fet portar a Barcelona). ⁵⁵

Lena: el retorn al pairalisme

El fracàs crític de *L'hereu Subirà* i de *Montalba* farà que Bosch replantegi el seu projecte novel·lístic i torni, el 1894, al món rural amb *Elna* —el subtítol és ben explícit: «novela catalana montanyesa»—, una reelaboració del tema de l'avarícia i que ret homenatge a un dels seus mestres: Balzac i la seva cèlebre *Eugénie Grandet*. A la novel·la, hi trobarem un mínim rastre del món ciutadà en forma de citacions escadusseres sobre Olot i Girona. Sobre l'abandonament de la temàtica ciutadana, l'autor se'n justificava al pròleg tot defensant arguments folkloristes i, alhora, realistes: «L'acció de la novela passa á Pedrals... encara un psedónim de quin los actuals novelistas catalans no podém prescindir. La comarca catalana es tan petita que per forza hem de substituir psedónims als noms del poble ó vila hont se desenrotlla la novela per evitar que alguns s'hi vegin aludits y'ns tractin de atrevits cedassers, per tan lluny que sia nostre intent de posarlos en acció, y que los héroes de la novela sian tots fills de nostre magí. Mes la gent d'aquella comarca d'Olot endevinará fàcilment lo psedónim de Pedrals, puig que, en las descripciones me guardaría

54. Raimon CASELLAS. «*Montalba*. Novela catalana-rossellonesa de Carles Bosch de la Trinxeria». *L'Avenç*, 12 (30 de desembre de 1891), p. 370.

55. Sobre les relacions entre ambdós escriptors, vegeu els elogis que es dediquen mútuament als següents articles: Josep PIN I SOLER. «Senyor Don Carles Bosch de la Trinxeria». *La Renaixensa*, 3-X-1888 i Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. «Quatre paraules sobre en Pin». *L'Avenç*, 1 (31 de gener de 1891), p. 2-4.

pla be, com á excursionista que só, de faltar á la topografía del país que descrich. Per ara la novela catalana rural no pot deixar d'ésser un xich folklorista. Ignorém encara tantas costums de nostra patria xica! Cada comarca catalana es un petit mon nou que l'excursionista va descobrint y per forza ha de descriure lo que veu».⁵⁶ En conseqüència, el contingut de *Lena* presenta, en paraules de Pep Vila, «un acurat tractament del temps històric amb digressions constants sobre tradicions agrícoles, esdeveniments històrics, el seguiment de l'any litúrgic viscut amb religiositat per tota la població enfervorida. La institució matrimonial on la dona sempre és submissa, les referències al nostre dret civil, el món dels hereus i les pubilles en crisi són manifestacions del pairalisme».⁵⁷

Acabarem el nostre treball amb una sumària reflexió a partir dels mots que va redactar Maspons i Labrós amb motiu de la mort del narrador empordanès l'octubre de 1897: «Se pot dir que ses obres se poden dividir en dues classes: unes descriptives, excursionistes; altres socials, noveles. En les primeres serà difícil arribar a més: l'exactitut és assombrosa, un llegintles se sent transportat al mateix lloch que's narra, s'hi identifica; en les noveles y quadros de costums esbrina les passions y sos mòbils, se fica en la societat, rica o pobra, pera fuetejar sos vicis, pera alabar ses virtuts y crencies. Sobre tot en lo que's distingeix és en la descripció de caràcters, ab la força ab que'ls manté, ab lo vigor ab que'ls tracta, y és de molt mèrit per ell que fins en Pereda l'hagi reconegut mestre en això y li hagi enviat preuades alabances».⁵⁸ Com ens adverteix lúcidament Maspons i Labrós, no cal anar a buscar a l'obra de Bosch el que no s'havia proposat sobre aquesta nova societat urbana, una mirada aprofundida com si fos un document, sinó el que en veritat li interessava: «un estudi sensill de costums (*mores*) de caràcters, hont he volgut probar de dissecar un xich lo cor humá».⁵⁹

56. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *Elna*. Barcelona: La Renaixensa, 1894, p. 11.

57. Pep VILA. *Visió de la cultura popular en l'obra de Carles Bosch de la Trinxeria (1831-1897)*, p. 27. Per a una lectura de la novel·la, vegeu Enric CASSANY. *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, p. 324-327.

58. Francesc de S. MASPONS I LABRÓS. «Carles Bosch de la Trinxeria», p. 265.

59. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA. *L'hereu Noradell*, p. 20.